

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

PECULIARITIES OF CONDUCTING INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL WORK ON CIVIL PROTECTION AND LIFE SAFETY

Стаття присвячена дослідженню питання щодо проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

Запропоновано визначення інформаційно-просвітницької роботи з населенням з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності як – широке цілеспрямоване поширення спеціальних знань та іншої соціально вагомої інформації щодо характеру виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій, порядку поведінки в умовах загрози, забезпечення особистої та колективної безпеки, що сприяє формуванню загальної культури безпеки життєдіяльності особистості та розвитку компетентних дій в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, прагненню до отримання та передачі нових знань.

Вивчено порядок організації діяльності мобільного консультативного пункту з питань навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, основним завданням яких є здійснення інформаційно-просвітницької роботи з питань цивільного захисту.

Розглянуто структуру інформаційно-просвітницької роботи з питань цивільного захисту, яка проводиться мобільним консультативним пунктом з питань навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях в контексті неформальної освіти з питань цивільного захисту.

Охарактеризовано зміст та форми просвітницько-інформаційних заходів, які проводяться з населенням під час візду мобільного консультативного пункту. З'ясовано, що під час заходів до відвідувачів доводяться конкретні відомості про імовірні загрози, прогнозовані зони зараження, місця розташування місць укриття та маршрути руху до них, адреси збірних та приймальних пунктів евакуації населення та маршрути руху до них, порядок дій при небезпеках. Формуються практичні навички у використанні засобів захисту, наданні домедичної допомоги, прищеплюються навички до самостійного планування заходів щодо реагування на надзвичайні ситуації.

Тематика наступних досліджень полягатиме у вивченні найбільш ефективних форм проведення просвітницько-інформаційної роботи з населенням та визначенні основних інформаційних запитів з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

Ключові слова: підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях, інформаційно-

просвітницька робота з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, мобільний консультативний пункт з питань навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.

The article is devoted to the research of the issue of conducting informational and educational work on civil protection and safety of life.

It is proposed to define informational and educational work with the population on civil protection and safety of life as – wide purposeful dissemination of special knowledge and other socially important information on the nature of the emergence and development of emergencies, threat behavior, personal and collective security, which contributes to the general culture of safety of vital activity of the person and development of competent actions in the conditions of emergence, aspiration to obtain and transfer of new knowledge.

The procedure for organizing the activities of the mobile counseling center on public education in emergency situations, the main task of which is to carry out informational and educational work on civil protection, is studied.

The structure of informational and educational work on civil protection, which is carried out by the mobile counseling center on training of the population to act in emergency situations in the context of non-formal education on civil protection, is considered.

The content and forms of educational and informational activities carried out with the population during the departure of the mobile counseling center are described. It was found that during the events visitors are provided with specific information about possible threats, projected areas of infection, locations of shelters and routes to them, addresses of collection and reception points of evacuation and routes to them, the procedure for dealing with emergencies. Practical skills in the use of means of protection, care for people in emergency conditions are formed, skills of the independent planning of measures to respond to emergencies are developed.

The subject of further research will be to study the most effective forms of educational and informational work with the population and to determine the main information requests on civil protection and safety of life.

Key words: preparation of the population for actions in emergency situations, informational and educational work on civil protection and safety of life, mobile consultation center on training of the population to act in emergency situations.

УДК 37:355.58 "1960/1990"
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/47.5>

Богданов Є.П.,

аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, начальник Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним з основних принципів державної політики у сфері цивільного захисту є навчання та систематичне підвищення рівня знань населення з питань

цивільного захисту та безпеки життєдіяльності. Законодавством України визначено систему підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях [1]. Передбачається, що підготовка дітей та

молоді відбувається за місцем навчання, працюючого навчання – за місцем роботи, непрацюючого населення – за місцем проживання. Зауважимо, що формування знань та навичок дітей та молоді відбуваються в рамках формальної освіти за програмами, які затверджуються Міністерством освіти і науки України за погодженням з Державною службою надзвичайних ситуацій України. Базовий компонент дошкільної освіти визначає необхідний для дошкільнят рівень умінь та навичок для безпечного перебування в навколишньому середовищі, норм поведінки у надзвичайних ситуаціях та запобігання пожежам. Учні закладів загальної середньої та професійно-технічної освіти, вивчаючи предмети «Захист України» та «Основи здоров'я», здобувають знання щодо особистої безпеки в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій та правил пожежної безпеки, формують навички користування засобами індивідуального та колективного захисту. Підготовка студентів вузів за нормативними навчальними дисциплінами «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» передбачає формування для освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр навичок забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил, для магістрів – умінь з превентивного і аварійного планування та управління заходами цивільного захисту.

Працівники та службовці суб'єктів господарювання у складі навчальних груп, які створюються безпосередньо на виробництві, за відповідними програмами підготовки вивчають порядок в дій в прогнозованих надзвичайних ситуаціях, відпрацьовують навички надання домедичної допомоги потерпілим, використання наявних засобів пожежогасіння тощо.

Набуття спеціальних знань та умінь щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації, організації захисту працівників та населення керівниками та фахівцями органів влади та суб'єктів господарювання відбувається у спеціально створених регіональних навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

З непрацюючим населенням за місцем проживання проводиться інформаційно-просвітницька робота та забезпечується самостійне опрацювання матеріалів за тематикою загальної програми навчання населення та інших інформаційно-довідкових матеріалів з питань цивільного захисту. Для отримання інформації про імовірні загрози за місцем проживання та порядок дій при їх виникненні органи місцевого самоврядування за методичного супроводу регіональних навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності утворюють консультаційні пункти з питань цивільного захисту. Таким чином

підготовка населення у сфері цивільного захисту та формування його культури безпеки життєдіяльності є одночасно завданням органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі вітчизняні та зарубіжні вчені приділяють певну увагу вивченню питання підготовки фахівців та проведення роз'яснювальної роботи у сфері цивільного захисту, це відображено у працях С. Андреева, М. Брушлінського, Ю. Воробйова, Л. Жукової, Н. Клименко, О. Могильниченка, С. Соколова, П. Вагнера, О. Труша, І. Трояна, І. Цитлес, М. Фалєєва

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виклики, які постають останнім часом у сфері забезпечення безпеки громадян, серед яких: введення стану воєнного стану, надзвичайна ситуація медико-біологічного характеру, пов'язаної з розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID -19, масштабні пожежі через надзвичайно високі температури, засвідчують необхідність завчасної якісної підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях, швидкого доведення до всіх верств населення порядку дій при виникненні небезпек, формуванню у населення компетенцій з виконання заходів захисту та відповідальності за власні дії при реагуванні на небезпечні події. У зв'язку з цим важливого значення набуває проведення просвітницько-інформаційної роботи з населенням з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, яка б спонукала до зацікавленості з цих питань та сприяла створенню безпечного навколишнього середовища. Разом з тим такий напрямок роботи не сформований у будь-яку регламентовану систему, і, здебільшого, проводиться на розсуд органів місцевого самоврядування. До сфери компетенцій навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності належить сприяння органам виконавчої влади та місцевого самоврядування у проведенні інформаційно-просвітницької роботи, виданні навчальних, навчально-наочних посібників, брошур, розповсюдженні пам'яток та буклетів. Одним зі шляхів забезпечення такої діяльності є функціонування мобільних навчально-консультаційних пунктів з питань підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях, які створюються при навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності. В умовах сьогодення особливої актуальності набуває узагальнення практики проведення інформаційно-просвітницьких заходів у сфері цивільного захисту, визначення їх форм та змісту.

Метою статті є узагальнення досвіду проведення просвітницької роботи з населенням з питань цивільного захисту в контексті діяльності мобільного консультаційного пункту з питань

навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях (далі – мобільний консультативний пункт).

Виклад основного матеріалу. Впровадження роботи мобільних консультативних пунктів при навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності розпочалося у 2014 році за ініціативою Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Головною метою їх створення було удосконалення інформаційно-просвітницької роботи та пропаганди знань серед населення щодо правил поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, у зоні можливого ураження від яких може опинитися населення, а також навчання способам захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних такими ситуаціями. За задумом такий пункт укомплектовується консультантами та оснащується мобільним, легким у збиранні приміщенням (намет, збірний щитовий будиночок тощо), навчальними матеріалами та періодично розгортається у різних населених пунктах на території, що обслуговується Центром.

Розроблення проекту діяльності мобільного консультативного пункту Центру відбувалося у декілька етапів, властивих процесам педагогічного проектування: моделювання, проектування, конструювання. На першому етапі педагогічного моделювання було призначено робочу групу з організації діяльності пункту, завданням якої стало формулювання основних цілей та завдань мобільного консультативного пункту, визначення пріоритетних форм роботи, здійснення розподілу цільової навчальної аудиторії. Робочою групою було сформульовано, що інформаційно-просвітницька робота з населенням з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності – це широке цілеспрямоване поширення спеціальних знань та іншої соціально вагомої інформації щодо характеру виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій, порядку поведінки в умовах загрози, забезпечення особистої та колективної безпеки, що сприяє формуванню загальної культури безпеки життєдіяльності особистості та розвитку компетентних дій в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, прагненню до отримання та передачі нових знань. Така робота орієнтована на велику, зазвичай нерозподілену на стійкі навчальні групи, офіційно незареєстровану та неформальну аудиторію. До основних завдань та напрямків роботи мобільного консультативного пункту було віднесено:

– сприяння органам виконавчої влади та місцевого самоврядування у доведенні до місцевого населення інформації про вірогідні для території та населеного пункту загрози, наявний ризик виникнення надзвичайних ситуацій та заходи реагування на них; надання конкретних відомостей про порядок дій за сигналом оповіщення «Увага всім!» та участі населення у заходах цивільного захисту за місцем проживання;

– навчання відвідувачів пункту правилам поведінки в умовах надзвичайних ситуацій;

– надання можливості відвідувачам самостійно вивчати навчальні матеріали, а також переглядати навчальні відеофільми, прослуховувати інформацію з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

Також на цьому етапі було встановлено порядок організації роботи мобільного консультативного пункту. Визначено перелік основної організаційно-розпорядчої документації, до якої віднесено: наказ про організацію роботи пункту, положення про мобільний консультативний пункт, план роботи на рік, графік чергувань консультантів, журнал обліку консультацій, наданих відвідувачам пункту. Сформульовано основні види роботи: усна діяльність, яка включає проведення бесід, роз'яснень, консультацій; практична – полягає у проведенні тренінгів, вікторин, конкурсів, відпрацюванні порядку використання засобів індивідуального захисту, вогнегасників; наочно-презентаційна – поширення пам'яток, буклетів, демонстрація тематичних аудіо та відео матеріалів. Запропоновано варіант матеріально-технічного забезпечення, яке б максимально ефективно забезпечувало виконання окреслених для пункту завдань. Для проведення діяльності мобільний консультативний пункт оснащується: наметом з комплектом столів та стільців, стелажми та розкладками для навчальних посібників, наочних матеріалів поліграфічної продукції, технічними засобами навчання, зокрема, ноутбуком з мультимедією для демонстрації відеоматеріалів, інформаційними стендами, зразками засобів індивідуального захисту, вогнегасників, тренажерами для відпрацювання надання першої медичної допомоги тощо.

Важливим на цьому етапі роботи також стало визначення механізмів взаємодії при розгортанні роботи пункту з органами місцевого самоврядування та іншими стейкхолдерами. Зазначимо, що у подальшому, практикою Центрів доведено ефективність залучення до роботи у якості консультантів фахівців Головних управлінь (управління) ДСНС України в областях, комунальних аварійно-рятувальних служб, центрів екстреної допомоги та медицини катастроф та інших зацікавлених організацій.

Результатом роботи на цьому етапі стало видання наказу на організацію роботи мобільного консультативного пункту, яким призначено основних виконавців: керівництво, відповідальну особу, консультантів з працівників Центру, визначено відповідальних осіб за навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення. Основні підходи до організації роботи пункту затверджені Положенням про мобільний консультативний пункт.

Другим етапом педагогічного проектування стала робота над розробкою навчально-методичного забезпечення діяльності мобільного консультативного пункту, визначення основного контексту взаємодії з населенням – відвідувачами пункту, планування роботи пункту. На цьому етапі встановлено, що мета та завдання, що висувуються до просвітницьких заходів пункту дозволяють віднести таку роботу до неформальної освіти. За визначенням О.В. Шапочкіної неформальна освіта це «будь-яка організована поза формальною освітою освітня діяльність, що забезпечує засвоєння тих вмінь і навичок, що необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність структурована, має освітні цілі, визначені часові рамки, інфраструктуру підтримку та проходить усвідомлено. Отримані знання звичайно не сертифікуються, хоча це можливо». Разом з тим Е.І. Гусейнова та Ю.М. Лук'янова розуміють неформальну освіту як таку, що «необов'язково має організований та систематичний характер, а також зазвичай не передбачає формального оцінювання навчальних досягнень учасників» [3]. Зазначимо, що планування освітніх заходів мобільного консультативного пункту відбувається з врахуванням основних принципів неформальної освіти:

– «вчитися в дії» – отримання різних вмінь повинно відбуватися під час практичної діяльності. Реалізація цього принципу у практиці роботи пункту забезпечується значною кількістю практичних вправ, які пропонуються виконати відвідувачам. Серед таких заходів тематичні вікторини для дітей, практичне використання засобів індивідуального захисту (різних типів протигазів), робота з побутовими дозиметрами, відпрацювання заходів штучно-легеневої реанімації на тренувальному манекені, користування вогнегасниками тощо.

– «вчитися взаємодіяти» – цей принцип передбачає навчання в команді та спонукання до співпраці з оточенням. При плануванні навчальних заходів враховується, що люди найбільш ефективно навчаються у групах та один від одного. Використання роботи у групах дає можливість для горизонтального навчання всередині групи. За умови одночасного відвідування мобільного консультативного пункту окремих груп, висвітлення навчальних питань проводиться у форматі тренінгів. Зокрема, відпрацювання навичок надання домедичної взаємодопомоги в надзвичайних ситуаціях, визначення та організація дій при виявленні пожежі. Важливим при підготовці до проведення тренінгу стає є якісна розробка та чітке виконання правил роботи у групі.

– «вчитися вчитися» – отримання навичок пошуку та обробки інформації, а також вмінь аналізувати власний досвід та отримувати з нього живі знання. В неформальній освіті учасники

отримують як мотивацію, так і інструменти для самостійного навчання. Так, ознайомлюючи дорослих відвідувачів пункту з інформацією про особливості проведення заходів з евакуації, укриття у захисних спорудах та правилах поведінки в них, консультанти орієнтують їх на подальший самостійний збір інформації, надають певний алгоритм дій з проведення моніторингу та отримання актуальних та необхідних конкретних відомостей з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності через інформаційні ресурси органів місцевого самоврядування, відомчі сайти структур Державної служби з надзвичайних ситуацій, мережу консультативних пунктів тощо.

Ефективна діяльність пункту та високий рівень проведення інформаційно-просвітницьких заходів забезпечується наявністю якісно розроблених навчально-методичних матеріалів. З цією метою Центром розробляються сценарії навчальних заходів (вікторин, тренінгів, круглих столів), формуються комплекти пам'яток та навчальних брошур з висвітлення порядку дій за сигналами оповіщення, евакуації, укриття в захисних спорудах, рекомендаціями щодо дій при виникненні різних видів небезпек (сезонних природних явищ, пожеж), нагадуванням про дотримання правил безпеки на відпочинку, при знаходженні вибухових пристроїв тощо. Готуються навчальні презентації щодо висвітлення інформації про імовірні для населеного пункту, території надзвичайні ситуації. Комплектується аудіо та відеотека.

Повноцінна реалізація покладених на мобільний консультативний пункт завдань відбувається через добре продуманий план роботи на рік. Структура плану відтворює всі етапи роботи та включає проведення виїзних заходів, розробку та оновлення навчально-методичного забезпечення, удосконалення матеріальної бази. Зазначимо, що планування виїздів відбувається за попереднім погодженням з органами місцевого самоврядування або суб'єктів господарювання. Практика роботи пунктів засвідчила, що виїзди пункту зазвичай проводяться в межах певних заходів (Днів міста, професійних свят, проведення практичних навчань та тренувань з питань цивільного захисту), в місцях скупчення населення в період сезонних небезпек (наприклад, в оздоровчий період до масових місць відпочинку громадян), на запит керівників територіальних громад, суб'єктів господарювання в тому числі закладів освіти, при проведенні різноманітних соціальних проектів [4. с 46-48).

На третьому етапі педагогічного конструювання сформовано алгоритм підготовки та проведення виїзду мобільного консультативного пункту. Підкреслимо, що за усталеною практикою, згідно з річним планом роботи або за відповідним запитом, відповідальна особа за роботу пункту

погоджує з керівництвом територіальної громади або суб'єкта господарювання заплановану дату виїзду, тематику заходу, місце розгортання пункту. Далі спільно з обласним методичним кабінетом визначається зміст та форми просвітницької роботи, які обумовлюються:

- метою заходу (інформування про сезонні небезпеки, надання місцевим мешканцям інформації про територіальні загрози, проведення тренінгів для учасників соціальних проєктів тощо);

- цільовою аудиторією (різновікові групи місцевих мешканців, працівники суб'єкту господарювання, учні закладу освіти, відвідувачі соціальної установи);

- залученням до заходу інших стейкхолдерів.

Далі складається орієнтовний план проведення заходу, формується відповідний навчальний кейс, який включає: сценарії проведення тренінгів та інших запланованих практичних заходів, навчальні презентації з відомостями про прогнозовані надзвичайні ситуації та порядок дій при їх виникненні, навчально-методичні рекомендації щодо правил поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, пам'ятки про першочергові заходи при виникненні надзвичайної ситуації тощо. Наголошено, що при плануванні кейсу важливим є проведення попередньої роботи з підрозділом з питань цивільного захисту територіальної громади щодо отримання конкретних відомостей та подальшого їх оформлення у вигляді навчальних матеріалів про межі зони можливого зараження, місця розташування укриттів цивільного захисту, збірних та приймальних пунктів евакуації маршрути руху до них. Напередодні проведення заходу з працівниками Центру, які виступатимуть у якості консультантів мобільного консультативного пункту, проводяться інструктивно-методичні заняття. Хід проведення та підсумки заходу висвітлюються на офіційному сайті Центрів та офіційних сторінках соціальних мереж.

Висновки. Проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності сприяє розширенню поінформованості населення та його підготовки до дій в умовах надзвичайних ситуацій, що у свою чергу забезпечує задоволення основних потреб у захисті та безпеці. Здійснення такої роботи в контексті неформальної освіти є незамінним фактором

для зміни підходів людини до питань особистої та колективної безпеки. Одним з видів неформальної освіти з питань цивільного захисту може розглядатися робота мобільного консультативного пункту з питань навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Такі пункти стають осередком консультативної, просвітницько-інформаційної роботи і пропаганди знань з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності серед мешканців населеного пункту, та забезпечують доступність інформації, пов'язаної з захистом населення, до різновікових груп: від дітей до людей похилого віку. Форми та зміст освітніх заходів визначаються тематикою та метою заходу, цільовою аудиторією та полягають у проведенні різноманітних практичних заходів: тренінгів, вікторин, консультацій. Під час заходів до відвідувачів доводяться конкретні відомості про загрози, наявні зони можливого зараження, місця розташування та маршрути руху до місць укриття, збірних та приймальних пунктів евакуації населення, порядок дій при небезпеках. Формуються практичні навички у використанні засобів захисту, надання домедичної допомоги, прищеплюються навички до самостійного планування заходів щодо реагування на надзвичайні ситуації. Тематикою наступних досліджень вбачаємо вивчення найбільш ефективних форм проведення просвітницько-інформаційної роботи з населенням та визначення основних інформаційних запитів з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях : Постанова КМУ № 444 від 26.06.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013>.
2. Теоретичні та організаційно-методичні засади проектування освітньої діяльності навчально-методичних установ цивільного захисту : монографія / Литвиновський Є. Ю., Бегун В. В., Гелдаш С. В. та ін. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 230 с
3. Литвиненко І.М. Неформальна освіта (визначення). URL: <https://vseosvita.ua/library/neformalna-osvita-viznacenna-31773.html>
4. Цитлес І.В. Застосування мобільного навчально-консультативного пункту в навчанні населення діям у надзвичайних ситуаціях. *Бюлетень науково-методичного центру навчальних закладів ДСНС України*. 2015. № 24.